

№1, 2021 ш.

АМЦАБЗ

Никәәла Кәйтциә

ҒААНБЗИАЛА!

Ашьхақәә ирхыпраан, амшын дукәә ирырны,
Ахамтақәә агәйтцак, иахаччо ахафәы,
Аaira хшеигәыргыо, хшақәныхәо дырны,
Ашықәс Ғыц шиашоу иаакылсит ха хфәы.

Ашәә «Шьарда аамта» амтәыжәәқәә еитцнахит.
– Ғаанбзиала, дадраа! – дәагылеит абырг,
Уи изызырәуеит рыблақәә тхаха,
Егырыгым ахьырпар мтәыжәәда ипрырц.

– Хабакоу! Хабаказ! Иабыкәу хәхьнеиша!.. –
Дцәажәоит абырг, арт хамшқәә цыашьо.
– Хаигәыргыо шәнеишьа, ибзиахо шәлеишәә!
Иаашьаз, ишәхьымзаз – дшәыхьзо, дыпхашьо!..

– Ғаанбзиала, нанраа! – дныхәоит ахцәышла. –
Ипырхагоу, инырхагам, ихырцәагоу шәыкәгаз!
Гәыцқәареи, бзиареи, қиареи ныжьла,
Ашықәс Ғыц, ужәәан кеикеиуа еилгаз!..

Ғаанбзиала, сөызцәә, згәы тынчу, аоны икоу,
Ғаанбзиала, аныкәәә, иагаз хараза.
Еибгала, уманшәәлан, умәахытәаит аоныка,
Уашта зны утамлааит улахь еикәтца.

Ғаанбзиала, аштақәә, асасцәә зтало,
Урт иахьырпыло игәыргыо рыгәқәә.
Ғаанбзиала, ашьхақәә, сыбла зыдхало,
Ғаанбзиала, адәеиужьқәә, архақәә, ахәқәә!

Ғаанбзиала, Хапсадгьыл, Хапсадгьыл хазына,
Псыс иаххоу, зегь гәыблыла хзаазо!
Ғааны уара итцегь уеигьхарц азыноуп
Напеикәыршала харт пхьа хазцо!

**Хаҗәбия Лариса Бағрат-ипҗа,
Д. И. Гәлиа ихъз зху Ақәатәи абжъаратә школ №4
ақсуа бызшәеи алитературеи ырцәы**

Ахәыцтәи журнал "Амцабз" ақхәащцәа хәыцқәа, иара убас Ақсны жәлар зегъы, ишәыдснхәалоит иааиуа 2021-тәи Ашықәс ҫыц!

Ихәащсыз ашықәс хәжәлар даара ауадащрақәа иртанаргы-леит, атәащцәа шәцдара еипнакьеит.

Ақсны жәлар иуадащу аамтәқәа акыр рхыргахьеит, аха урт зегъы хьзи-цшеила ириааиуан, ақхәақәагы ириааиуеит!

Ахәыцқәа, иааиуа Ашықәс ҫыц ишәзаанагааит, зегъы ирыцку агәабзиара, иназааит шәыгәтәкқәа зегъы, шәцдара ашкол аҫы иацшәццо Анцәа аҫагылазаашья шәитәаит!

Харт артәащцәа ашкол аҫы хшышәзыпшу жәдырузааит, шәыгәхьяахгеит.

Ашкол ишәнаҫо рацәоуп: атарадырра, аищызара, аицхыраара, арыцхаибашья-ра ухәа хәы змазам ақазшья бзиақәа.

Бзиа ижәбала ашәкәқәа, шәахзызаала шәхатәи бызшәа, уи ала шәцәжәала!

**Цьопуа Мадона Шьялодиа-ипҗа,
Д. И. Гәлиа ихъз зху Ақәатәи абжъаратә школ №4
ақсуа бызшәеи алитературеи ырцәы**

Хауаажәлар шәышкә схы нарханы,
Ишәзеиғасшьоит гәыкала пхьяақья шәцарцы,
Имариам аамтәзы шәгәығрақәа назо,
Ажәларқәа шәрыламзуа пхьяақәа шәццо!
Атынч псҫазаара зегъы рзы иқало!
Хәыци дуи еицгәыргыо азәыкны еиццо,
Иҫыцу ашықәсаз шәҫахәатәи назо!

**Цьопуа Марина Циба-ипҗа,
Д. И. Гәлиа ихъз зху Аќәатәи абжьаратә школ №4
аңсуа бызшәеи алитературеи рырҗафы**

Аңсны иқәынхо ажәлар зегъы ирыдысныхәалар сҗахуп хазтало Ашықәс җыц. Ирзеигъасшьоит агәабзиара, аманшәалара!

2020-тәи ашықәс имариамыз шықәсын, адунеи ахьынзаназаазо зегъы рзын, аҗкы чымазара иахҗьаны. Уи ачымазара иахьымнеиз, изхьымзас тәылак ыҗам, иара убас х-Аңсынрагъы иаҗаит. Убри иахҗьаны аҗара маҗк ихьысҗахеит, аха агәра згоит аамҗа хәуеит аҗаацәагъы арҗаацәагъы хәицхырааны, аҗара иа-цахҗоит хәа. Зегъы еилахҗаауеит агәабзиара зегъы ишрыцку.

Исҗахуп ачымазара баапс иаңыз ауадафракәа, абри хазтало Ашықәс җыц азын, ажәлар ирхазырштыша аамҗа бзиа җаларц.

Аңсны иқәынхо ажәлар ргәы рҗынчны, рхәоу еиқәшәо, аңсҗазаара лаша җалааит! Иҗамлааит уаха ажәлар зыргәамҗуа аусқәа! Җнаҗацырҗьаза иҗоныҗлааит аччабжы! Ишәҗлааит Аңсынра!

**Хәгба Линда Нодар-ипҗа,
Д. И. Гәлиа ихъз зху Аќәатәи абжьаратә школ №4
аңсуа бызшәеи алитературеи рырҗафы**

Хәҗыр зқәу Аңсны жәлар! Мышқәак роуп иаанхаз зегъы ргәы хыҗхыҗуа иззырҗшу – Ашықәс җыц аныхәа ааира. Хәшьҗахьҗа иаанхәжьюеит акыр ауа-дафракәа зцыз, имариамыз ашықәс. Баапсрас, удафарас иҗоу ииасуа ашықәс иагааит! Иаарласны иаххашҗаит раҗәа хзыргәамҗыз ачымазара җкы! Ишәзеи-гъасшьоит зегь раҗьхәза иргыланы агәабзиара, агәамч, алшара дукәа, аҗеиҗш лаша, агәалаҗазаара бзиа! Җнаҗацырҗьаза иагымзааит аччара, агәырҗьара! Иааиуа ашықәс азы инагзәахаит шәыгәҗакқәа, шәгәахәарақәа!

Җәанбзиала шәнеиааит!

Никәала Җашыг

АТААЦӘА, УРТ РЕИЗЫКАЗААШЬА

Ауафы, мамзаргы азәы ила иалагоит ажәлар реилазаара; ахәынтқарра аифкаара – атаацәа рыла. Ус анакәха, атаацәа ажәлари ахәынтқарреи иркәырчахоуп, шыаҗасгы ирымоуп. Атаацәа бзиа ирылтвыз аҗеи ажәлар дырҗеихар, дхәынтқар уафны, мамзаргы дхәынтқархаргы алшоит. Убри азоуп аҗсуаа жәаҗканы изырхәо: «Аҗеи бзиа ажәлар дырҗеиуп, иееимхаз итаацәа дыртәуп». Аҗсуаа хҗкны маҗара акәым, ус иҗоуп ажәларқәа зегы рҗкны. Убри азоуп ауафы иаазара аҗак ду зарҗо. Ғырҗштәыс иаагозар, Англия алорд итаацәа рҗы ахатҗарҗыс ма аҗыҗа даниилак инаркны хәынтқарс (аҗыза министр) дҗа-лартә иаазара иалагоит рхәоит.

Аҗсуа таацәара ракәзар, рҗеи заа «занаатк» изалхны акәымкәа, драазон аҗсыуала, уи аҗсуа җасқәеи ақьабзқәеи илараазон. Урт ракәын хажәлар школсгы университетсгы ирымаз. Аҗсуаа аҗарадыррагы рыҗәтәымны иҗазамызт: Аҗсуа хәынтқарра анеиҗыркаа ашыҗахь VIII–X шәышықәсақәа раан, иҗкалап уи ашыҗахьгы, ажәйтәзатәи Византиа ишыҗны рыхшара аҗара ддырҗон. Аҗыхәтәан 1810 шықәсазы Аҗсны Урыстәылатәи аимпериа ианалала, уахь ишыҗны рыхшара аҗара ддырҗон. Хәара аҗахума, урт акыр зкыз тауади аамҗеи рыҗкәынцәа ракәын, хыҗхьазаралагы имаҗын ус аҗара змаз. Ишааиуаз Аҗсын-гы ашколқәа аартны ашыҗарыуаа рхәыҗқәагы аҗара ддырҗо иалагеит. Ус шакәызгы аҗсыуала ауафы иаазара аҗыжәара анарымҗоз ыҗамызт. Дырмит Гәлиа иажәақәа рыла иаххәозар, аҗара сасын, ахшыҗ аҗшәыманы ирыҗхьазон. Убри җарада ахшыҗ акәын Аҗсуара зыхьозгы, амҗа иқәызҗозгы. Уи ус шакәу еиҗа еилыкка иаабоит Асовет мҗра аамҗазы аҗарадырра ажәлар рыларҗәара хәынтқарратә усны ианыҗалагы: Аҗсны аиҗабыра рхәынтқарратә усраҗы ажәлар рҗаси рқьабзи инартбааны напхгагас ирыман.

Жәйтә-натә аахыс ишҗеиҗкааз аҗсуа таацәара? Урт рус-хәыс шҗеишаз? Ажәларқәа зегы рҗы иҗан ус аиҗш аиҗкаарақәа, аха урт зегы рхатә җыдарақәа рыман. Ишҗаҗаз хара хҗы?

Атаацәа дырхадан аҗшәма. Урт рус-хәыс еиламырҗақәа ѡбаны ишан: аҗхәыс уси ахатә уси.

Ахатә ус иатданакуан еиҗаразак афны анҗыҗтәи аусқәа: аҗәәҗәара, аҗеаҗра, абаҗчаазара, аҗагалара, арахә-ашәахә, ақыҗа рыҗәҗеи рыбзиери рырҗеири, ажьраҗәари ауа-аҗахи рыҗәҗеи рыбзиери рҗы аҗалархәра, рыдгылара, аҗсадгыл ахьчара ухәа еиҗа иуадафу аусқәа.

Аҗхәыс ус ѡнусын: ахәы-аҗхь аҗатара, афны-адәны реилыргара, амаҗәа-ѡыҗәеи акҗәәреи рызәзәара, рыуанҗара, рқьыршәра-рҗаршәра, азхантә азы аагара, аҗсаатә аазара, ажәхьара, ахшыҗрҗәы рҗыҗ рықәҗара, асас хәы аҗәахра ухәа афны иҗататәу зегы аҗхәыс лакәын иҗазҗоз. Аҗхәыс лусқәа ирыҗкын ауҗраҗых аҗатара. «Аҗхәыс бзиа лутрала дудыруеит» рхәон.

Зегы ирыҗкын анра: аҗхәыс лоуп атаацәа рызхара, ажәлар рҗеиара зыбзоуроу, ахәыҗқәа заазо. Уи даҗәыхьчан җсабарала аҗхәыс илҗәыхьанҗоу аус. Абасала хатәи-җхәыси рус-рхәыс аихшара иахылҗеианит ажәаҗкагы:

«Ахатцеи абнеи, аңхэыси афни». Ус шакэызгы аңхэыс данеилахоу лхатца длыцхраа-уан: амш аныцэгоу, еихаразак азынра, ажэқэа лзихьон; азы лзааигон, лгэы бзиамхар егырт афнуцкэагы аңшэма икаитцон: абыста иуан, ахэыцкэа акрырфеитцон.

Иара убас акэын ахатца усгы аңхэыс ишыкалцоз: лхатца деилахазар аеага ицылк-уан, иласу макэанк ала азлагарафэ аңыкэреи лаганы иаалгон, быстак злалуша фархк абахчахьинтэ иаалгон. Уигы акэым, иатахны ианыкала дагыцэафэон, ажыгы лтаауан. Еихаразак лхатца длыцхар, ма ихы дзамыхэо дычмазафхар. Ас еипш атацэа рфэ кыкда-фыкда ианеицхыраауа, инацшуагы хатыр ақэыртцон: «Аферым, иңхэыс агэамбзиара ан-лыхьза, аңхэыс усгы каитцеит, ахатцаусгы иеахыгзеит!» рхэон: «Афырцхэыс, аибара анлыхьза, ацэмаагы лкит, аеагагы лкит, хатца мафэала лееилахэаны ажыгы лтааит!» хэа лзырхэон. Ус акэымкэа, ргэы бзиа рхы бзиа инеицынкыланы аңхэыс ус ахатца икаитцо, ахатца ус аңхэыс дафны ианыкала, иаххэап, аңхэыс амфэ лхуа, азлагарахь дцо, амфэ аал-го; ахатца аңхал шытыхны азхака дцо, ашта ицссо далагар, ари збо-изахауа рфэ рахатыр ланаркэуан, еихаразак ахатца.

Абас икан аңсуа таацэарафэ итрадициатэыз хатцеи цхэыси реизыказаашья. Урт руси рхэыси реихшарафэ иумбарц залшом аңхэыс цсабарала лымч-лылшара хшыфзышытра шартоз, уи хатыркэцаран. Уи адагы аңсуа таацэарафэ даараза кратцанакуан хатцеи цхэыси рахатыреикэцара. Уи шыкэзыргэго афырцштэқэа ируакуп ахызышьяра. Ахатца иңшэма лзы «Афны икоу», «Аңшэма цхэыс», «Ахэыцкэа ран» хэа акэын ишихэаз. Лар-гы «Аңшэма», «Ари», «Ахэыцкэа раб» хэа акэын ишылхэоз. Уи патукэцаран, цсыуа ла-мысын, рхэыцкэа раазарафэ иреигызы фырцшыган. Уи адагы хатцеи цхэыси рхэыцкэеи ргэылацэеи ирахауа фтызэзаала еицэхауа убазомызт. Ус зхы иатэазшыоз каларгы ауаа рфацхья рахатыр ызуан, таацэаратэ хэоуеикэымшэарак ахыкоу рус иалацэажэозар, ус икоу днарыцхязомызт, дакэшэаргы ажэа иртэзомызт, ихала акы схэоит, срылабжэоит хэа далагаргы, зычхара мачу аеңныхэа иитаргы ауан: «Зны уус збаны, нас збара уца-лап!» Ахатца иңхэыс длеисыр, ихымзг дуун иара изы. Еихагы ихымзгын дарбан цхэыс-заалак лфэ ахатца ус еипш ихы иатэеишьяр. «Ала бзиа аңхэыс илеишуам...» рхэон, уи ала ирхэарц иртаху инткааны ахэаратэка рхы иатэамшыакэа. Ихэатэуп жэйтэ-натэ аахысгы аңсуа рфэ аңхэыс лкэылыт шыказ. Убри акэын убарткэа зегы зыбзоураз.

Аха уи иаанагомызт аңсуа таацэа рфэ еснаг кашырран, еимаки-еифаки ыкамызт хэа. Уи ыкан, еихаразак аамта анбаацсыз. Аңстазаара аныхьантаз, атацэа ирыгу-ирыбзоу анырацэаз. Аңстазаара кашыррамызт: афатэ-ажэтэ анкажызы – ашэцеи афэынтцеи рзы ирыцхаран! Икан урт рыфбагы анрымамызгы. Ус хатцеи цхэыси акы еимаркыр, агэа-ла змоу дагыны акы ихэар, ма илхэар, лара иаталкзомызт, ма иара фитэзомызт, рыбақэа тырхаха ирзыцшызы рхэыцкэагы ргэы иагомызт. Абасала урт «реимак» ацтэа ахылтрахь ииасуамызт, ганкахьалатэи эмоциатэ казшьан иаиуаз, ирласынгы еикэтэон.

Ус акэымкэа хатцеи цхэыси реимак аилытрахь ахы архозар, имзызыркуп хэа ирыцхязон аңхэыс ицэафэыгоу хымзгык лхылар, ма ахшара дылмоуазар.

Рацхьатэи аан аңхэыс лашьцэа ражэа дыркафэуан: «Хара хатсы хара даагоит» рхэон, дагыргон. Уи хымзг дуун лашьцэа рзгы, рыжэлазгы, дрылцсаазар аипш иңхязаны, рхы-ргэы днархуан. Уи ахымзг изацэомызт лыхшарагы: рыцсы ахынзатоу иафэафэон, азэы даарызгэаар «шэара ахаас лпацэа шэоуми!» хэа аеңныхэа рыртон. Ас еипш зхыл-фэиааз лхата анафс разкык лоуп хэагы уаф дакэгыгуа изыкаломызт, цсык дифызан, ахэ-са ахьнеиуа дызнеиуамызт, дзааиуамызт.

Афбатэи аан аңхэыс лашьцэа рхала ирхэон: «Хара хамшала утэфэаншыап урзыр хтахым, хэхэшьа хара даагоит, ура ухы ақэнага иақэыршэа».

Нели Ғарқха

СШЬАМ ДГЬЫЛ

*«Дасу иңсадгьыл шьам еиңш ибоит»
Аңсуа жәаңқа*

Сшьам дгьыл,
Сыңс адгьыл,
Сыхаара с-Аңсны!
Ухьзала адә иқәу,
Ухьзала сыңсып!

Иацтәи умш хьантә
Иаамтан сышлоуп.
Уацәтәи умш нарқаз
Схы-сгәы лашоуп.

Ецәак уцәкыдшәар –
Шәы-ңсык, о, исцәагоит.
Мрак узкыдыңхар –
Шәы-мракны исзыңхоит.

Шәты ңшзак узғалар –
Азын ааңынхоит.
Бғы ңшзак кашәаргы –
Сгәы еибарххоит.

Махәык уцәыхжәаргы
– Дак сцәа итаңсуеит.
Шәырк уцәдыршәшәаргы –
Шяцмоушәа исҗаңсоит.

Сашәа уоуп,
Смыткәма уоуп,
Сажәа хьантә уоуп,
Сажәа ласгы уоуп!

Усжьироуп,
Усныхоуп,

Нцәа рхыхьгы
Усынцәоуп!
Сагьуануп,
Сагьуабуп,
Зных-усхәыцуп!
Анык лыхшара дшизымгәәқра,
Агәәқра сағуп.

Сухзызаауеит,
Суашьапкуеит,
Сгәы зегьы
Узтыхьтшьаауеит!

Избоит, уи ңсындры наза,
Иашан, иазхәам.
Аха уа уқаз, уқазаз! –
Уахагы сҗахзам!

Умарымажахарц ажәлеиңш
Схы-сыңсы сшоит.
Гәытбаара хәамаха,
Ухәаадан усшьоит.

Сшьам дгьыл,
Сыңс адгьыл,
Стәыла ссир, с-Аңсны!
Ухьзала адә иқәу,
Ухьзала сыңсып,

Еиңш ңсра бзиа нас
Азәгы илахьындам.
Уа уқаз, уқазаз! –
Уиоуп здазхәазтам!

1983.

ДАСУ ИМОУП ИУАРАДА

*Уа зны-зынла иаасырғызлап
Сабацәа рашәа уарада!*

Гьаргь Чачба

Дасу имоуп
Иуарада, рхәеит.
Дасу ицуп
Цсахрада, рхәеит.
Уарада гәышьа,
Уарада уа!
Уарада хацәкәа,
Уарада уа!

Цсы ашәоуп,
Гәы ашәоуп,
Гәырғашәоуп,
Ччаңшьуп,
Шәаңшьуп,
Чарашәоуп, рхәеит.

Уарада, марцья,
Уарада уа,
Дасу ицииз
Уарада уа!
Гәы змыртынчыз
Гәакашәоуп, рхәеит.
Хәрәшәоупгы, рхәеит.

Хабацәа рабацәа
Ирымырдеит, рхәеит.
Имыцәо ршьа-рда
Иалырдеит, рхәеит.

Бахәи шьхеи einзырфыз
Ергьашәа, рхәеит.
Ахацәа рхацәа
Рхацашәа, рхәеит.

Абас икоуп
Уарада уа!
Уарада мыхәагь,
Уарада уа!
Бахә зырцәыуаз
Уаз хьантоуп, рхәеит.
Шьякәшьашәызтәыз
Цсымроупгы, рхәеит.

Уа идырцәаз
Мцахә ссирк, рхәеит.
Уа икыдшәаз
Ецәа лашак, рхәеит,
Дасу ициз
Иуарада уа!
Дасу иццсуагь,
Уарада уа!

Уарада гәышьагь,
Уарада уа!
Ихьантагәышьоуп
Уарада уа!

Уа ирччага –
Рцәыуагоуп, рхәеит.
Уи инызаара –
Еиҗаҗиароуп, рхәеит.

Ан дызгымхаз
Гарашәоуп, рхәеит.
Цеи дызцымхаз
Гәырғашәоуп, рхәеит.

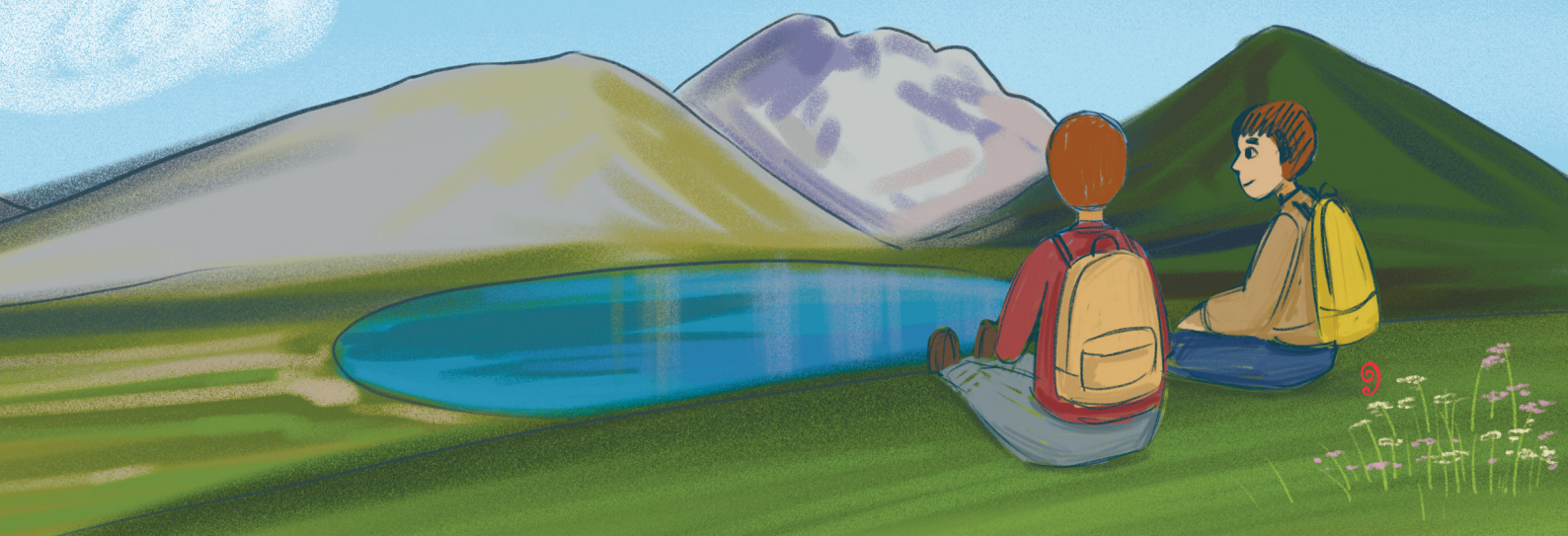
Уа имыцәаз
Хәышҗаара мцоуп, рхәеит.
Уа имызыз
Цәәаншьапуп, рхәеит.

җеитцшуп,
Җәтәроуп,
Жәытәра цшзоуп, рхәеит.
җеипшуп,
җыинцъроуп,
җәатәы шьякоуп, рхәеит.

Дасу ицу
Иуарада уа!
Дасу инижьюагы! –
Иуарада уа!

Шәынтәгы-зкынтәгы
Уарада уа!
Җәангы-цахәгы
Уарада уа!

Уарада марцья,
Уарада уа!
Уарада хацәкәа,
Уарада уа!

Ашықәс ғыц

Ашықәс ғыц ҳапылоит ҳарт,
Хәычи дуи зегь ҳаицфак.
Ҳапсаз акәзар ихархиоит,
Аныхәа ду ҳеазхархиоит.

Шәахәароуп, кәашароуп,
Аҳамтақәагь рацәазоуп.
Ҳагәтаккәа зегь нагзахааит,
Ҳеанбзиала ҳгәыргьо хнеиааит!

**Аманда Амчпха,
Д. Гәлиа ихьз зху Ақәатәи
абжъаратә школ №4
айафы**

Апсуа бызшәа

Сара сбызшәа ижәытәзоу быз-
шәоуп. Апсуа бызшәа мырзкәа
иааргоит апсуа милат.

Сара бзиа избоит схатәы быз-
шәа. Истахуп схатәы бызшәала
ицәажәаларц зегьы.

Сбызшәа хаауп, ипшзоуп. Иа-
рала сан дцәажәоит, уи сан лбыз-
шәоуп. Сан бзиа дшызбо еипш,

схатәы бызшәа бзиа избоит.

Шәхатәы бызшәала шәцәажәала зегьы!

**Саламеиа Тәмыр-оглы,
Е. Ешба ихьз зху Ақәатәи
абжъаратә школ №5 айафы**

Ажәтыс

Ажәтыс, ажәтыс упшзаза,
Учырчырла есымша.
Убжыы хаа ҳархала
Даара хуеигәыргьоит хара.

**Леван Лортқыңанизе,
Е. Ешба ихьз зху Ақәатәи
абжъаратә школ №5 айафы**

***

Са сыпсадгьыл Апсынтәыла,
Сышыха пшза Апсны.
Шақа упшзоузеи, сыпсадгьыл,
Сгәы уздууп ескьынгьы!

Ушьха, узиас, упсабара,
Убла хыркуеит, урфеапшыр.
Абас икоуп са сыпсадгьыл,
Стәыла хәыч Апсны.

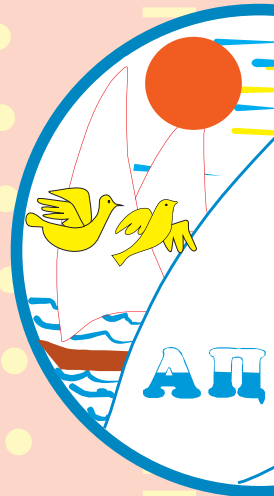
**Николь Шьанаа,
Е. Ешба ихьз зху Ақәатәи
абжъаратә школ №5 айафы**

***

Ҳарт даҳпылоит ешшыжыы
Артафцәа иреигьу артафы.
Ҳарт даҳызоуп дгәыбылфны,
Уи длахфыхуп есычыны.
Илеигьу дыкам даеазәы.
Уи дафызоуп амра пха –
Ирина Сергей-ипха.

**Николь Цәышба,
Е. Ешба ихьз зху Ақәатәи
абжъаратә школ №5 айафы**

Ацэгъеи абзиен

Абзиа ауафы дарла-
шоит. Абзиа ҕазцо ауа-
фы иапхьаҕа абзиа-
ра дақешәоит. Ауафы
қыиа ихымџағашья-
ла дубартоуп, ацэгъа
иақешәо дрыцхраауеит.

Ацэгъа уи зегъы
ирпырхагоуп. Цэгъала
ихәыцуа ауаа, икарцоит аибашьяра, ақалақьқәа
дырбгоит. Иаххәап, хара хҕны икоуп ацаџцәа ацә-
гъа ҕазцо. Иаахакәыршаны апхаста ҕартцоит.

Истахуп адунеи афы ауаа зегъы ргәы цқьаны
иҕаларц, абзиа еснагъ аиааира агаларц!

Сынхоит сара Ацсны,
Згәы аарту есымша,
Сынхоит сара стәылаф,
Амра ахыпцо ихааза!

Самира Какәбаа,
Е. Ешба ихъз зху Аҕәатәи
абжьаратә школ №5 аҕафы

***

Сан илеипшу азэгъы дыҕам,
Адунеи афы еацъара.
Лара лоуп иахья фырцшыгас,
Са исымоу агәра жәга!

Николь Киут,
Е. Ешба ихъз зху Аҕәатәи
абжьаратә школ №5 аҕафы

Сара азын бзиа избоит

Абар антәамтахы инеиуеит тагалантәи
амшқәа. Шьта азынра ааигәахоит. Ари
аамтазы апсабара аееитанакуеит. Ахьта ззы-
мычхауа ацарақәа цырны атәыла пхарақәа
рахь ицоит. Ашәапыцап рыбҕьқәа капсоит.
Ари ашықәс аамта сара даара бзиа избоит.
Са сыдагъы ахәыцқәа зегъы бзиа ирбоит
хәа сгәы иаанагоит. Избанзар ари аамта
аныхәатә гәалаҕазаара ацуп. Иааскьоит зе-
гъы бзиа еицахбо аныхәа ду – Ашықәс фыц.
Иара убас хгәы хьтхьтуа хазыпшуп асы.
Уи алеира ахәыцқәа зегъы хзы игәырҕа-
роуп. Сџызцәеи сарей хгәыгуеит сынтәа асы
хзауп хәа, нас асы еигәыдахцаларц, уи
иалхны Астыпца дхаргыларц.

Ариана Табагәуа,
Е. Ешба ихъз зху Аҕәатәи
абжьаратә школ №5 аҕафы

ЗУТӘИ ЗХӘАТӘИ РАЦӘАЗ АРҘИАҘЫ

Зықәи зйәси ирыйагылаз, збызшәә саркьал бжыы згәы иқәыуауаз, зутәи зхәатәи рацәаз апоет, ашәкәыуауы, аитәагау, ауаажәларратә усзууы Никәала Кәыйниа иусқәа рныжышыа шимамыз акыр агәра шигозгыы, аңсәзаара гәымбыл, аеы цьбара ағәра импыйнамхыр амуит. Хәи, зака хәатәи утәи сымааиз макьана хәа аңсра даңылеит. Аңсра даңылеит дшанымшәозгыы, ахәатыхла дағәагылазаргыы уи адура ихыйәеит, дайәахит.

АрҘиау идуinei нйәашыа шамам иазымхәыцуаз иара аңсәзаара ахатәгыы аиааира агаз цьнашыазаргыы, ибжыы азымхәаеит, уи идуinei цьбара иайыулашт еихсыгырада.

*«Сырбап хәа срахап хәа,
Мамзаргыы ак сырхап хәа,
Уи акәмызт изуаз ма исхәоз зызкыз,
Абра схәартхап хәа, абра сатәххап хәа
Искын уи сыңсы атан, сгәы атан са сус...»*

Ихазы абас ихәахьан Н. Кәыйниа. Ари апоет иказшыайәкьа ауп, ихы зкәийоз аңсәзаара ахатәууп. Деилызкаауа аңхәау ус ауп дышидикыло.

Зыңсы тыхны изкыз, зус зныруаз, издыруаз апоет, ашәкәыуауы Никәала Кәыйниа хатәла днаскьазаргыы, уи игәра згоз иаңхәауәеи, иуызцәа гәакьакәеи дышхацу даанхоит наунагза.

Никәала Кәытциа

АҘЖ ПАША

Ажәабжь

– Уара аоны уатәар еиғьзар калап, Гацьа, амш иканатцо умбо, ақәа ағаанахар, укәытрабааха унеилысуеит, – ихәеит саб, икынқалахьаз сан лбыста кныхны, атаацәа крыфан ханыуагылоз. – Уи ааста ухәажажәа убра аеҳәа уеҳәатәазар иаҳа иузеиғьуп...

Икаларын ус акәзаргыы, аха сара саб ихәара сақәымтит:

– Сабоуцырхагоу, макәанк азна ацьыкәреи узызгоит, – схәахит.

– Сара сзы иугом, аха ухазы иугоит, Гацьа... Уаала, нас, – днақәшахәтхеит саб атцыхәтәаны. – Хәынцәа пытк уцкьар, уфәтагыы иаҳа ихаахап.

Пытрак ашьтахь смакәан хәыч сыхәда иқәкны, ахәынцәа сныласуа, саб сишьтагыланы, азлагарахь амға сықәын.

Агәарабжьара сныбжысаанзагыы сеимаакәа азы сцәыртәлеит. Иага унхықәгылааахықәгыларгыы, итауафәара мацараха, ахәынцәа бжыашышы икан уа. Ауардынқәа аарла иахьтысуаз тып баапсыкгыы аман. Хәбла дук иагәылга игаз абри агәарабжьара, иахьа саназхәыцуа, ицьасшьоит уаҳа уауы напы ахьынаизадымкылоз, ирыцхәхәа, зегь ныласуа ахәынцәа иахьылаз, афаршьтрақәа зегьы иртыкәкәоз азы-хәашь хытцны еснагь амға иахьаныз. Иахьа, еимаа царқалақәак ушьацаны уфыноухаргыы, ушьапы мкьашьзакәа убжыысуеит хгәарабжьара, аха усқан, сара санафәу аамтазы, исымхәеи мшәан, ауардынцәкьа амғасра ацәыуадауын.

Хара, хбыца лабақәа хрықәтәаны, абри агәарабжьара хабжъан, зны асаба ргыло, зных-гыи уи ибжьажьыиз ахәынцәа цҕьо.

Уажәгы ицҕьо снейуан уи ахәынцәа.

Алашара ихамнамхыцкәа хнейт азлагараҕны.

Уи ахухәа илаго итагылоуп сара иаазбазар, ххабла иаланхо роуп иара зтәугыи. Ирзеилоуп: уахыки ченаки азә дахоуп, уахыки ченаки – даҕазәи. Абас мацара. Хара жәамш рахьтә знык ихақәшәоит. Уахыки ченаки иалыршаны иаалагозароуп жәамш дузза иҳаз-хаша. Мышкы азлагара иалаго, жәамш акәым, ҕымчыбжьа изызоҕыи ыҕоуп, аха хара уахынлагыи хамлагар, мчыбжьыкгыи хнаангом. Убри аҕнытә, саб уахынла азлагара да-хатәалоит. Дахатәалоит ахьзми шыта, уаха ҕынтә-хынтә дрыбжьысуеит хәҕни азлагареи. Дыцәоушәа-дыцәамшәа, ҕбаҕа саат днықәиан деиҕаҕагыло мацара, иҕбаҕьаза иааиршоит. Сара сгәи тынчзам уи абас азлагара данахоу. Сгәеигәеиуа атх лашә салаланы снейуашәа збоит схаҕагыи. Сшәаны схыза схы иақәыстоит. Сиартә сахьхәыцаршәу, сгәи адық-адықхәа еисуеит.

Аиаша ами, сыкапан ахыи сутозаргыи, сҕомызт сара уахынла, сымала азлагара аҕынза, аха саб мцашьас имагәышьоузеи! Сгәи снархьуеит зегь хказза хажьышьтоу, иара дынтаҕа-уа, ихаҕа ихәалоит еицш, абарт маҕаҕамхәараа хзы атх дахьалоу.

Уажәи сишьклацало уи сахьицу, макәанк азна аҕьықәреигыи сахьатцоу, даара сызлаицх-рааша ус дук ҕасташәоуп сгәи ишыснаҕо. Сааигозар, иара уахын-лагыи сицаалап хәа сызбоит. Абжьааҕны, – схәицуа сахьышьтоу, сшәоит, аха сивагылатцәҕьаны сҕаасхар, сзыршәарызеи! Ус анакәымха, дрыцхахеит, иааицхраауа хәа азәи хәизыҕамлеит. Сахәшьцәа аҕыҕьагыи сара исеихабацәоуп, аха азҕабцәа, уахын-ла акәым, ишәапырхапуоуп чынлатцәҕьагыи адәи ишықәу. Егырт «ахацәа» хәа иҕоу сара исеитцацәоуп: Сикәагыи, Никәагыи, Цьаҕьагыи, Мызагыи.

– Еес, инеиқәыбгааит, иҕыҕза ишҕагылоу! – ибжьы ҕти-геит саб, азлагара ашә ханнылагылатцәҕьа, дызцаз аидар-агыи агәарахәа цәҕа илкаижьит. – Аиахәа еиҕәыҕорыма, абарбал атцәҕорыма, изакәызеи иаҕрашәаз? Зегь еилабааны ауп ишыҕоу, зегь цсахтәуп. Хшынеихәаҕшы-ааихәаҕшуаз, хшынах-нага-аахнагоз, иара азлагара ахыбрагыи хцәеилахара хәҕоуп...

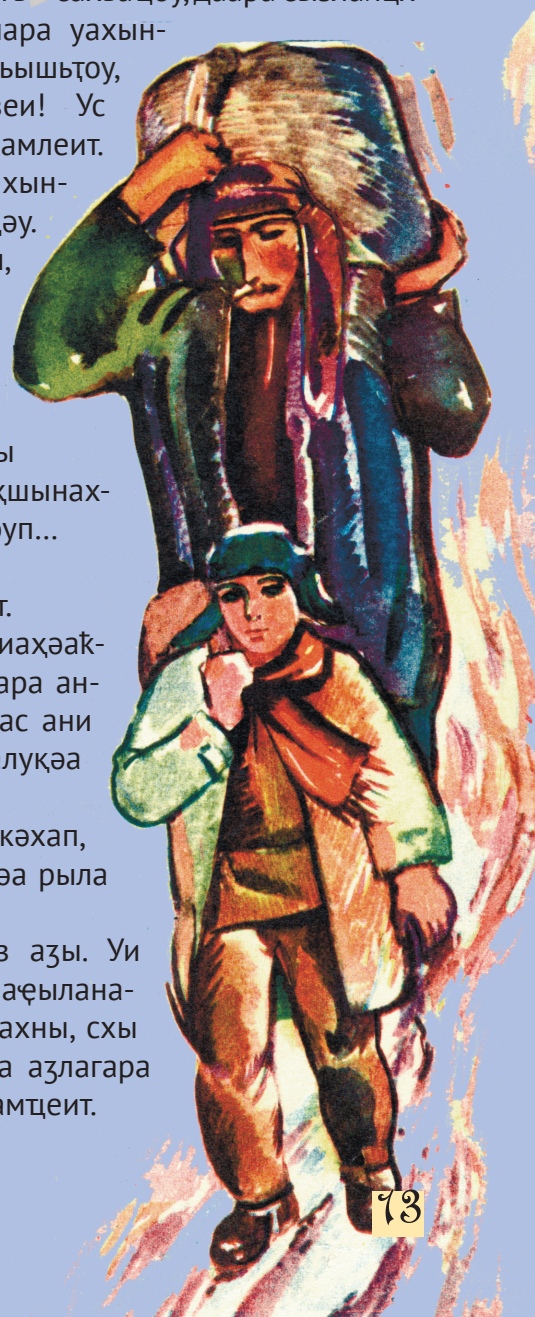
Сара смакәан хәычгыи саб иаатцәа инавасыргылеит.

– Нас, иаҕрашәаз аабапи, Гаҕьа, – ихәан, саб иҕынеихеит.

Агәгәахәа ажра италаны, азлагарахь иаауан азы, аха аиахәаҕ-ны иааианза амҕахыцырҕақәа ҕба аҕаны иҕатан. Азлагара ан-дыртәоз, абарт амҕахыцырҕақәа рахь иоурыжьуан азы, нас ани аиахәа аханы иапырадыргылоз атәыргә ду адмыркыргыи, алуқәа цыҕза иаангылон.

Амшцәҕьақәа рышьтахь иҕалаз азхыцра ипнажәазар акәхап, ажра италаны иаауаз аҕарз агәгәахәа ант амҕахыцырҕақәа рыла илбааҕеаны зымҕа ицон уажәи.

Саб али-цси рыбжьара иааникылт имҕахыҕеан ицоз азы. Уи цәқәырҕаны аиахәа ахы инадыҕеалан, илбааҕьаны аҕылана-хеит. Сара, абарбал аҕфахәа агьежьра ишалалог збарц стахны, схы хырхәхәаны цәҕа сыҕшуан. Сшыҕшыз, ацыҕхьқәа цыххаа азлагара инацәҕсеит, аха азы зыжәлаз абарбал чырқәацагыи ааҕанамцеит.

Рыцхарак шыкалаз идырит саб. Днеин азлага-
ра ашә кьаьаза иаиртын, иаатәеи смакәани наф
иныхнагалт. Алашара шыта иаахамнахзон афнытә,
акәакь афны икфәагылаз алампа афтил дөахан иххаза
инаиркит. Алуқәа днарыхәацш-аарыхәацшит, ахәы-
ла дынтацшит, нас, – уара ара укази, Гацьа, – ихәан,
адәахьы дындәылцит.

Саб сишьталаны сындәылцит саргыы. Уи пытрак,
днацшы-аацшуа, изара кны дгылан аиахәа аханшәа,
нас, дааицхьхәыц-ааицхьхәыцын, азы икит. Ашшыхәа
игоз уи абжьгыы, ааикәтәеит.

Аиахәа куа, днапыршьышыуа цака дылбаауан уи
ашьтахь. Саргыы сдәылцны сышишьклацшуаз ибон,
аха сылафимтит. Абарбал шыказ данынаскья, алашь-
цара даасымнахзарц егьяагымхеит. Дгагаха акәын
сшихьыцшуаз. Днапыршьышыуа ацшаара дафын уи.

– Исхәо уахауама, Гацьа? – ибжьы аасыкәиргеит.

– Исахауеит...

– Алампа уман арахь улбаароуп. Абарбал ацқәа амыжәжәаны ишьтоуп...

Сара ашырхәа саакәгьежыит.

– Уаангылишь, Гацьа, уаангыл. Алампа уцәыцера укоуп. Нас хнапыршьышыуа цәгьяла
хаилахоит.

Деиха-еигәо арахь даатыцит уи.

– Абарбал ацқәа реихарак цфьаны азы итацсоуп, – ихәеит саб даагәамцны. – Цәик-
кқәак амш ргон хәа сыкоуп, аха шыта узабашьуада, уаф дахзақәымкит. Иара хазлагаражә-
гыы саб Казахә рыцха иауикәлахым, еиқышәшәа ицар пхашьароума... Ус акәу, егьыс акәу,
хшымгәыгзоз аус хауит иаалыркьяны. Уааи, нас, атыц ақәцара хәазахкып. Акралцуазар
аабап...

Пытрак ашьтахь, смах-псахуа алампа сыманы, аиахәа снықәхәазашәа цака снылбааит.
Азлагара ацака уада бзиаак акара итбаан. Сара снеин, слампа кны уи акәакь сныкфәагы-
леит. Саб абарбал ацқәа акакала ицшаауа, иато ифынеихеит. Урт ацқәа руак ада, зегь уа
ааигәа итацсан, руакы азы инаскьянагахьан. Уи ацк амамзаргыы, аеырхәа азы афаахар-
хар, алу ныкәгьежьяарын хәа сыкоуп, аха саб дашьтымтит, ажра дталаны акыр днаскьеит.

Сара, алампа кны сахьгылаз, ахьта аасылсит, аиаша схәар ами, сыгәгыы аацтәеит.
«Икалазеи, уаха хантахауа абри хәфымзар, уатәгыы ыками», – аасгәахәт. Аха уатәтәи
амш хара иахтәымызт. Уатәы ашьыж шаанза хгәылацәа нахалар акәын азлагара. Уртгыы
жәамш ирызхаша рлагар акәын.

Саб дынтахауа дзышьтаз абарбал ацыхәтәантәи ац иманы даакылсит. Уи имагә дукәа
«атәкыж-цәкыж» рымшын, сымфашьозар, азгыы рталеит, аха саргыы сымтааит, иаргыы
акгыы имхәеит уи атыхәала. Амала, сара ахьта сакзо саналага, сабгыы ихәыцсы хаххала
дфалазшәа збахит.

Абас хрыцхәхәа азлагара хшыцхоз, ақәаура иалагеит. Ашшыхәа зыбжьы гоз азиас
акәыз цьасшьон, егьи еиужьзан ақәа афаанахахьазаарын.

Алампа ақәа ақәтәар каломызт афнытә, алашара харцәеит. Иара уи акәхеит, ижәпахаха-
раза алашьцара наххахаит. Сара шыафак насзеихымго саашьақәхеит азнык азы, аха саб
дсыцхраан, хазы алампа ицәыцәыр хәагыы дышшәоз, саргыы днасыцхраауа, хнапы-
ршьышыуа хыхь хәахәлеит. Иаразнак азлагара сныфнаирцалан, иххаза алашара насза-
иркит саб. Иара дцан азы ауишьтит.

Азлагара ахухәа алагара иналагеит.

Акы еицшымкәа сеигәыргәеит сара уи. Сабгы, цыбаак имбазазшәа, даины дҕаҕ-хаҕаччо қыдсаҕәак ахы днықәтәеит.

– Абас ауп аусқәа шыҕоу Гаҕыа, – ихәеит уи, дзыхоз аҕаҕын алҕа хәхәза иҕауишьтын, – иааурыхит мацарагы азхом, иҕахраханы аишәа инықәлаанза даҕа цыбаакәакгы ацуп. Амала, уара уакәымзар, акы аасзыҕатцараны сыҕамызт, – саргы сааирҕеит.

Саб даҕа ҕытраамтак аҕаҕын дахо дтәан. Адәахы икыдхаҕа ақәа леиуан.

Азлагара аҕнуцка, азкәакык аҕы, амца еиқәырцалон. Фархь-мархьқәаки ихыблаа-ҕыблаа иҕаз мҕқәаки каҕсан уаҕа. Урт рхы ааиҕакны мцак насзеиқәитцеит саб. Сара сшыапқәа роуп иаразнак амца иныҕеҕаскыз.

– Ужәҕеимаақәа ушьоуцар акәын, арт урезинақәа азы ныркыло иҕанда, ҳара ихаз-тодаз!..

Дааскыаны амца иара инапқәагы нахеикит.

– Амш ашыа аҕытуа иалагеит иаазкәылаз. Азынра ҳзааит, Гаҕыа.

– Лассы асы ауру? – сцааит сара.

– Иамукәа. Умбо ааигәаза ашыхақәа ҕәашза ишгылоу. Уажәы ҳара хҕны ақәаура иаҕуп, аха шыхатәылан аҕәалыҕәа асы леиуеит.

Асы леиуаз, ақәа леиуаз, кырцхыз... Аҕәарт акәцарақәа амцәыжәа итцакны ишамоу еицш, «имцәыжәақәа» хрыцакны химоуп хәыч гәартак, таацәа дук. Иара дахьзароуп зегынцара, иара инапала иҕаитцароуп зегы: аус хәычгы, аус дугы.

Исгәалашәоит, аҕыбаа ахысирбаз шитахымызгы, игәы иахәон сара уи ауха сахыцыз; игәы иахәон ихала атх лашә далаланы дахымнеиуаз.

Хҕәашә ҳанылагыла, иҕааза аматуртаҕны алашара шаркыз гәастеит, сыцсгы аасылалейт иаразнак. Уажәраанза рацәак агәхәа скымызт, аха уажәы игәастеит соуразоуроу сшеилысхыз, мца хаарак алақта сынтацшындаз хәагы саакалейт.

– Шәынзырхазеи, иҕалазеи? – дцааит сан аматурта ашәхымс хшыапы нхаагаанза.

– Акагы, – ихәеит саб иаахцәаны.

– Дида, дышцанеилыси хәычы ҕадыцы! Ахыта илоуцеит, агәацәыхь иурхыит, дурҕылеит, дышьтахоит...

Саб уи дааникылан, тынч даацәажәеит: – Деилысзар – дбап. Даацсазар – ицсы ишыап. ҕытцәырак дныламгылазақәа дбаазарц аума ибтаху! Дцазааит иахыак азлагараҕынза, уацәы иахынеихау дышьтәхоит, еиха ирҕататәхоит...

Абригы ихәеит, дааиасын, ихәыжжаза еиқәыз ахәыштаара амца дныҕеҕәатәеит саб. Ибаазажжыраза иҕаз сеимаақәа нкаҕсаны, егы аганахыла уа сныҕеҕәатәеит саргы.

Асахықәа тхит С. Габелиа

АСРЫКЭА АГЭЫЛШЬАП ИШЬУЕИТ

(АҔСУА ЖЭЛАР РЛАКЭ)

Абар, Нартаа еипхыкэкаа, икэланы инеи-
уеит. Жэаха-жэамш цуеит амѡа икэуижьтеи.

Инеиуеит рыекэа рытапаць-пацьуа,
уахьрыхэапшуа – игэыргьатэа, аха рыгэкаа
ашьакакаа ртоуп, ирындырцшуам акэым-
зар, агэала гэгэа рымоуп. Игэырсон амѡа
иахыкэыз:

«Абри Сасрыкэа анашпа ида тынха
хара дхамамкэа хашпакалеи? Уи хапсы
шепхкэахьоу ажэлар ирахар, нас дара рѣы
бласы ицэыраагозеи! Нартаа афырхацэа
хэа ишхашьтоу, хахьз бзиахэ азшэах еипш
инарымкэытаба ицашт. Сасрыкэа ас мацара
дандэыкэла, хахьз акэым, ххатакэагы хтаир-
хозар акэхап. Уи аиха еигьми заанаты нак
хилгар!»

Хапскаа ааитахкып рхэан, ишнеиуаз цъа-
ра иааеыжэцит. Сасрыкэа ашьацра иены-
лаижьын, ахырхырхэа дынтахан дыцэеит.

Аишьцэа рыгэкаа ааибархатцеит, Сасрыкэа
дызлапыраххрызеи хэа рыхкэа неиларкит.

Иахэала дыршьыр – шэара дышэшьит хэа
ишьа иашьцэа ирѣагылоит.

Ахѣа игэыдтан душьыргыы калом, ускан-
гыы уи ишьа дызшьыз ирѣамгылар аурым.

Абцъарла дрызтархазаргыы, иеи илеи
ирыпсыхэоузеи? Нартаа уи иеи илеи иара
Сасрыкэа ихата иеипштэкаа ирыцэшэон.

– Икацатэузеи?

Абар урт ирызбаз.

Рнаѡшсэа ца-змазамыз тыша дуззак ыкан.
Атыша ца тэрык хын. Ари ацха аштахь ала
иѣакааны Сасрыкэа дыкэыртцар ишпакалари?

Сасрыкэа данѣыха, иашьцэа наидтэаланы
ус иархэеит:

– Уара уцкэыноуп Сасрыкэа,
уфырхатцоуп, уехэапхьыз хара
инаѡхьеит. Аха икоуп убри еипш аус,
фырхатца дуззак иакэымзар даѣазэы
изынамыгзо.

– Ишэымхэои нас, изакэызеи
иара, – Сасрыкэа дразцааит.

– Иумбои ани атыша ду ацха иху?

– Избоит, – ихэеит Сасрыкэа.

– Уи иахагылоу абахэ акэцэа ак-
нытэ ипан ацха акэпалара, даара
иуадаѡуп. Аха уи ацха икэпаланы
икамхакэа, ашацахэа икэсны ицаз иоуп афы-
рхатцацэкаа.

– Ипацхэап. Аха уи убырскак хатцарас иа-
лои?

Абас ихэан, Сасрыкэа абахэ акэцэан да-
ныѡхала, дыкэсны дууаза дыцеит. Иѣакааны
иказ ацха данлыкэпала, аѣѣахэа илаитцап-
цэеит. Ацха апцэахакаа кэалаауа атыша ита-
лаз, Сасрыкэагы дларышьталт.

Атыша атахьынтэ абжыцэгыа ихаѡлоз
хамтакы иазызырѡуа игылан иашьцэа. Нас
рышьтахька инагьежыит, акаѡхэа рашэа аат-
дыркьан.

Хатцарак катцаны ихынхэызшэа, рыекэа
ныкэырпала-аакэырпало, рыѡныка иаауан.

Ирпылоз амѡасцэа ус ргэы иаанакон:

– Афырхацэа Нартаа, ѡацхьа хатцарак
катцаны иаауазаап!

Абри аныкалаз аены, Нартаа ран – Сатанеи-
Гэашьа шыжыы аахыс лгэы алакамызт, лцэа
акы алашэаны дыкан.

– Унан, цъбеит, исахараны икоузеишь! –
лцэа дынтзызааит Сатанеи-Гэашьа.

Абри аамтазы, акѣаѡра агэгэа аакѣеит:
Сасрыкэа игара, акэакь акны иахькэагылаз,
ахала ацысра иалагеит.

– Хса гызмал! – артэаа аатлыргеит Сатанеи-
Гэашьа. – Измааноузеи ари, сычкэын деибгам-
зар акэхап. Изакаэызеи, изакэу?

Адэахыы дэындэылпшит. Уажэраанза амра
хаацкэакэараза ишыпхоз, уажэы цстхэак
аацэыркьан, амш леимгэахэла ицеит. Убас
итынчрахеит, митэык акалара иазыпшызшэа.

– Ари змааноу, Сасрыкэа цъара цэгьарак

дакәшәеит ауп! – даағьатцәығьатцәит Сағаней-Гәашьа.

Афырхәа ләи-лнапи лызәзәан, адоуха кал-цеит, Сасрыкәа азалымдара узыкәшәаз уалтцны, уеибга-узфьыда афныка усзауазар хәа.

Сағаней-Гәашьа аныхәа-ныпхьара даннала-га, агара атцысра иаакәытцт. Ацтхәакәагьы неилыфры-ааилыфрын, амш каххаа, амра кажжы иаапхейт.

Убаскан Сасрыкәа тца змазамыз атыша дталан длеиуан ахыкәалаа еицш, длеиуан данкьаныруа. Дласкьацыпхьаза, икәша-мыкәша шарккон. Икаххаа дналапшит даеа дуней дуузак, ажәван иатцапсаз аецтәакәа еилаарцыруа.

Хыхь, атыша дахьтаҳаз агьаргьаласа еицш иакәшо иахагылан Сасрыкәа ирашь Бзоуи ишәарыцага леи. Бзоу аакәымтцзакәа икьыркьыруан, шыапкьәла анышә бгьагьа, алагьы тәауан, иууан. Аха дабакаҳыз Сасрыкәа, атыша далкьан, дкаууа алеира дафьын. Ус, атыша дылткьан, дуней дук афьы, атазхәа адәы длыкәхаит, аха ахышәтхәа дфатцкьан, иеаарышәшәаны фәаитит:

– Ацьма имцысша аматә азылакәуеит. Саргьы убри ауп исыхьыз, ауаатәыфса ахьынхоз саанагеит.

Иаикәырман дгьыл цшзаран, бахчаран. Иахьабалак афынкәа гьаза игьылан.

Уа днеит, уа днеит, аха цьаргьы уафцсык дибомызт, қьаптажәын. Акьыр дныкәахьаны еицш даныпшы, фнык афьы алфатә хәхәаза ишәеиуаз илапш нақәшәеит.

– Абра азәы дахымкәа дыкам, – ифьынеи-хан, аштә дныкәлеит. Афны ашә днас-насын дныфналазар, неихыркәа змамыз тәкәажәык

дхыркәакәо ахәыштәара дычәатәоуп.

– Бара быда ара инхоз ауаа абацеи, цьанат иафьызоу рыдгьыл иахытцны? – Сасрыкәа атакәажә длазцааит.

– Еи, нан, уара уиашагәышьоуп, хадгьыл цьанат иафьызоуп, аха изхәартзоуеи, амыхьтә хзыкалеит умбои! Арака нхашьа хамам.

– Избан, ишәыхьзеи? – ицьеишьеит Сасрыкәа.

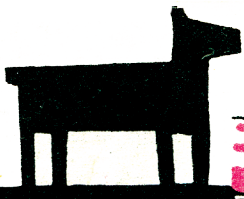
– Рацәазак бжамкәа абра ааигәа, – дналагеит атакәажә, – зыхь бзиазақ ахьхьахәа илеиуеит. Убри азыхь акәын цсыс иаххаз. Аха азыхь афьы инейн, аеыркьақьаны иадтәалоуп гәылшьапк. Азы тыстоит хәа инейз, еибгала дызхынхәуам. Хыпхьазара рымам уи агәылшьап иахәлабгахьоу ауаа. Иаанхазгьы рыфны, ргәара кажьны икәтцит. Сара изхәогьы быжьфык ашара сцәафеит. Зегьы ахытцны иандәыкәла, баала рхәеит, аха срыцымцеит, сфәжәкны сыпсаанза сыказ схәан, ишубо еицш, сыпсахәага тоуп.

– Хаит, абаапсы, абрыскафык ахьынхоз, уаха хаца дыказамзи? – ицьеишьеит-илакәишьеит Сасрыкәа. – Акгьы аурым, сцаны избап убри шәгәылшьап зеицшроу!

– Аа, умцан, умцан, – атакәажә диашьапкуа далагеит. – Уаргьы машәырк ухьра укоуп!

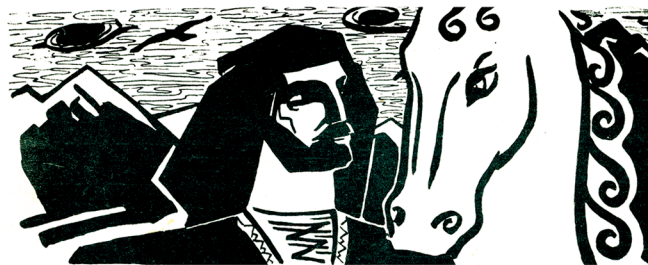
Асахьакәа тылхит В. Ершова

Сасрыкэа атакэажэ дылхымхэыцкэа, лыпхал аашьтцааны, азыхь шыказ ифынеихеит. Азы тганы ишьтахька данаагьежьюаз аамтазы, агэылшыап имфа иаангылт, деимыжэжэа дыкэнатцарц асаса раханы.

Сасрыкэа иахэа атра ифтыцэрааит. Иалагеит агэылшыапи иарей аибарцсра.

Агэылшыап ацкэа еиххэаны, ашақэ иасуа илакылакьюан, Сасрыкэа икэшарц. Аха Сасрыкэа уи амаана атидыраан, наф дахыца-

ны иахэа мфаницон, арахь дахыцаны иахэа мфаницон. Агэылшыап иалыфрны ицоз ашыа еикэатцэа рфаштас адэы иныкэкьасеит. Аха уи ашыа алфатцэ ахылызза ицон, азыршы аиха ицан, ахэынцэа аиха ижэпан, алфак аиха еикэатцэан.

Ашыжь аибарцсра иналагаз, абар шыыбжьы агэы ихытцит, аха Сасрыкэеи агэылшыапи аибашьра иафуп.

Абар, амра амшын инзаалоит, аха аибашьра иакэытцуам.

Агэылшыап еигрыжэжэа ишкажыызгы, Сасрыкэа дафарц ифыфеуа, ихэхааны игэйдлон. Аха атдыхэтэаны, Сасрыкэа ииулак ахы анылхигэыцэаа, афеаитцнахт.

Сасрыкэа дкарахеит. Атцла амцан днеин иеахьынкаижыыз, дылтахэахаа дыцэеит.

Хаха-хымш дмаацшзакэа дыцэан. Атдыхэтэан даанарцшит ацша хьшэашэа.

Иблақэа аахитзар, ага уарба дуззак, азымтэыжэоак цака итцатаны, егы амтэыжэоа ала ахэхэахэа ацша индара ишафыз ибеит.

– Уара ухы зургэамтцазеи? – ихэеит Сасрыкэа.

– Абзиара исзууз уаха изласшэарызеи? – иаацэажэеит ага уарба. – Сара есышықэса ихысхуаз сцацэа агэылшыап исытыкэшэаны иагон. Егырааны субаргыы скыууа, скуцэыуа сгэаран. Уара сыпсы уацшэмахеит. Ихэа иуцаху. Уфы иаатшэо икасымцара иарбан?

– Сара акымзарак стахзам, – ихэеит Сасрыкэа. – Сара Нартаа срашьоуп. Ацсны ада даеаки стахзам.

– Уаха акагы шпоуцахым? Ма ахы, ма аразын?

– Ахыгы стахым, аразынгы стахым. Ацсны затцэык ауп сара сзыхэо.

– Уи сара исылсыршап, – ага уарба инкахэыцын, – амала уаалаганы иурхиароуп шэ-цэык ркэац.

Акэац еифыхны кэыцхак итацатэуп. Иара убас шэ-пхалк азы зкуа акы итацэаны, даеа кэыцхак итаргыл. Убаскан Ацсны укоушэа ипхьаза.

– Уиакара акэацци ази сара исызтагэышьо-да? – ихэеит Сасрыкэа, илахь еикэатцэаны.

– Закэызеи иухэо, уара иумпшаауазар, уаха иззыцшаауада? Унацшишь анахь, закафы уеигэыргэаны иузыцшу убап. Урт ирцахуп уара урбарц, уфнардарц. Аха иудыргалалак умган! Уаха шэ-цэак ркэацци шэ-пхалк ази. Уаха акгы!

Хэычла-дула адэы иазымкуа ажэлар иеизаз Сасрыкэа илабарта рибатауамызт. Ишицьи-ршьара рыздырамызт. Инейн иаргьа жэоахыр иагэзуан, еиха ипатууп хэа ипхьазаны. Иамхагэыргэацэан, рылабжьыш рзаанкыломызт.

– Хара адунеи ианызааз рахь ххы хацхьазон, – Сасрыкэа идеизаланы рхы еитархэон. – Хацсы еикэзырхарыда? – Хгэырфон хара. – Хзыниаз арыцхарафэы ихацхраарыда? – Хгэырфон хара. – Зынза хатцэеит, хақэзааит! – абас хара хгэырфон. Ихэа иуцаху, уара ахатца-ихатца. Ахы уаха. Аразны уаха. Ухы ххумбаан иаауцаху аказын.

Сасрыкэа атакс абас реихэеит:

– Сара ахы стахзам. Истахзам аразны. Сара исышэт шэ-цэык ркэацци шэ-пхалк ази. Ишэылшо шэыказар, исышэт ф-кэыцхакгы. Урт акэыцхақэа руаки акэац тастоит, егы акэыцха – шэ-пхалк азы зкыша цэара акы тасыргылоит. Сара с-Ацснытэуп. Дырфегь убрахь сыхнымхэыр цсыхэа сымазам. Уаха акымзарак стахым!

– Уара ахатца-ихатца, иухэаз хара хадгылоит! – рхэеит ажэлар ааицфакны. – Амала хазлаухэо, хаха-хымш азара хата.

Афэхэаразы еикэдыршэеит шэ-цэык ркэацци

шә-пхалк ази. Акәац зеггы жьыхәта-жьыхәта-ла еифыхны кәыцха дук итан. Шә-пхалк азы зкуаз хапшыакгы, даеа кәыцха дук итагылан. Акәыцхақәа ахьгылаз адәафы, ажәлар хыцәхәыц еизеит. Ус, ага уарба ду аакылсын, иаин иаатәеит.

Ажәлар акәыцхақәа еидәахәаланы, инаган ага уарба ахәда инхыршыт. Сасрыкәа афырхатцагы дәапан, ага уарба дәақәтәеит.

– Уара афырхатца, сара «Кыр-р» анысхәалак, жьыхәтак сәы интажыла, даеазнак «Кыр-р» анысхәалак, пхалк азы сыхәләтәала, – иабжьнагеит ага уарба.

Ага уарба нышьтыпраан, ажәван шыказ афысанахеит.

Ицон уи ацстхәакәа ирылууа, тәвантәыка мацара.

Ага уарба пыруан. «Кыр-р» ахәацыпхьаза, зны жьыхәтак акәац ахәлаижьуан, зны – пхалк азы ахәлеитәон Сасрыкәа.

Алашьцара амацәыс налацчазшәа, ага уарба ахауа еимыцкәаа ипырны иәеиуеит. Дызлалбааз, та змазам атыша ала дәеиуеит Сасрыкәа, дәеиуеит Ацсныка. Абар дхаларц ацсык ауп игу, ага уарба даеа фынтәка иәеихар, атыша итыпраан адунеи иаакәгылоит. Абар шыта иааигәоуп ашьхақәа, амцапшь иафызоу Бзоу, ишәарыцага ала. Сасрыкәа изыпшны, урт атыша ихыкәгыланы агәәтеира иәфуп. Аха изхәартәоузеи, ага уарба амфаныфантаәеит.

– Кыр-р! – ихәхәеит иара.

Иабакоу иәфеитцо, акәыцха акәац тынцәеит.

– Кыр-р! – еитақырит.

Ага уарба амцәыжәақәа нхьашьшыт. Уаха изыпыруам, амч алзааит.

– Кыр-р! – иахаит Сасрыкәа.

Икама аатикәыцәаан, атыкхәа ииатәа ажышә дынтасын, жьыхәтак аатсаны, ага уарба инахәлаижьит. Ага уарба амцәыжәақәа ааитнахын ахауа ифалтәрааит, атыша ифтыпраан, Сасрыкәа ицсадгыл – Ацсны цшза ишьапы ныкәнаргылт.

Сасрыкәа деибга-дызшыда данаба, Бзоу қәырқәыруа, игызыгызуа инаидгылт, ахы ихьшыуа. Ила акәзар, атрим-трим икацо, ихәда иахьынпашало, аума канатон.

Нарт Сасрыкәа ибеит ишьхақәа, азқәа, адәкаршәрақәа, амза рнычцала, иблаккыгаза. Ацх каххаа, уафы ишимбац итәцан! Амза шанханы Сасрыкәа ихәапшуан, ихәапшуан Бзоу, уи иаргыарахь игылаз, ихәапшуан ила, иармарахь игылаз. Амза ианылеит афырхатца исахьа, иеы асахьагы, армарахь ивагыланы. Урт рсахьа амза ианхалт наунагза. Избан акәзар, Сасрыкәа фырхатцала ажәлар агәылшьап иацәынирхаз убас ртахын. Ажәлар иртаху ескьынгы икалоит!..

Сасрыкәа ига уарба бзиала хәа днеихырхәаны, ифынеихеит, аха иара хьахәхьачо, рацәак ацара атахымхеит.

– Ажьыхәтақәа исәоуцаз мыцхәы ихаан, – ахәеит ацсаатә. – Аха зегь реиха ихаан атыхәтәантәи ажьыхәта.

– Сара исылшоз акы азы схы самеигзеит, – ихәеит Сасрыкәа, – избанзар, сара Ацсныка смаар цсыхәа сымамызт.

– Атыхәтәаны исәоуцаз ажьыхәта кааметшәатцәкәа ихаан...

– Уи сара сжы акәын, – ихәеит Сасрыкәа, ауарба иацәымзакәа, ашьақәадабаа иаганы иказ ииатәа жьышә ахьтижәаз наирбан.

– Уааскәа арахь! – ацсаатә абз аатнахын, Сасрыкәа ииатәа жьышә инахьнашьит, иаргыы чапшьза иаагыеит.

Абри ашьтахь, ага уарба кәкәаза атыша илталан, иахьааз ицеит. Аха убри убаскак игыны ицон, аетәа ажәван илкыдшәан, ижжаза илталазшәа.

Иара убри аамтазы, Нартәа агәгәахәа рашта иааталт. Сағанеи-Гәашьа агәыткәа даганы днарцылеит:

– Дабакоу сыцкәын, сара с-Сасрыкәа?

– Ара сыкоуп, сан!.. – ибжыы фәаца ааиргеит лычкәынцәа реитцбза.

Сасрыкәа фырхатца ахьшәтхәа дыл-еыжәқан, знапы ыргьежыуа иааиуаз иан дналпыххылт. Иашьцәа ирхәара рзымдыруа иааилахеит. Сасрыкәа акы змыхьыз азә иеипш дгылан, иашьцәа рахь иарбанзаалак гәынчыхьарак кантақәа.

Нас ишца, ахатца-ихатца уаха ишцакаитцоз?

